

Etermedia och extremism

Man är så van vid att samhällskritiken kommer från vänster, att man glömmer att efter en lång vänsterregim i detta land är samhällskritik från höger än mer berättigad. Professor Stig Strömholm har i sin bok "Sverige 1972", utkommen förra året, framlagt en samlad sådan kritik med utgångspunkt från humanistiskt konservativa värderingar. Nu kan Svensk Tidskrift publicera två artiklar av honom. I följande nummer kommer han att kritiskt granska problem som företagsdemokratien fått i släptåg. I föreliggande artikel analyserar han med opartiskhet och skärpa "vridningens" problem, särskilt vad som förekommer i TV. Han slutar med en analys av de "intellektuellas" roll i våra massmedia, något som förmodligen ingen vågat göra tidigare på samma sätt som han.

En del av valnatten i september 1970 tillbragte jag framför en TV-apparat tillsammans med en nyfiken, intelligent och pratksam utländsk gäst, som besatt den ganska ovanliga kombination av egenskaper, som skulle ha gjort honom väl skickad att till sitt avlägsna hemland sända "persiska brev" av blandad oskuld och klarögd insikt om Sverige och svenska förhållanden. Han behärskade språket utmärkt — korrekt och fullständigt men utan nyanser — hade goda kunskaper om svensk historia och litteratur, läste sedan några år kultursidorna i några svenska tidningar och följde sedan någon månad ivrigt och troget svensk television med tyngdpunkt på sådant som brukar kallas kultur. För ekonomi, politik och organisationsväsen hade han däremot aldrig lyckats intressera sig. Det var först genom den nytillkomna intensiva duschen av TV-program som dessa frågor plötsligt fick realitet för honom.

Allteftersom valresultaten från de först räknade smådistrikten började flimra på TV-skärmen, steg min gästs förvåning och nyfikenhet. Kunniga kommentatorer diskuterade resultaten med den professionellt återhållna lidelsen hos book-makers, som följer ett långt lopp. Siffror jämfördes med äldre siffror i ökad takt, prognoser för den närmaste halvtimmen gjordes upp i rapport. Borta var ideologier och personmotsättningar; för en natt tycktes svensk politik vara en angelägenhet för datatekniker, statistiker och statsvetare. Samma försjunkhet i siffrornas värld präglade de korta intervjuerna med partisekreterare och valbossar.

Min exotiske väns kommentarer uttryckte stigande förvåning. "Detta kan inte vara verkligt," mumlade han i början upprepade gånger. Så småningom övergick han till att vältaligt och i olika formuleringar fråga sig vad som var verkligt. När vi bröt upp, en bit in på småtimmarna, sammanfattade han vad som tydligen varit det paradoxala i hans upplevelser: "Skulle jag ha skrivit hem om de härskande åsikterna här i landet, så skulle jag så sent som igår ha sagt, att detta folk tvekar mellan maoism, stalinism, något slags socialism efter Dubceks idéer och att något slags socialdemokrati som företräds av herr Palme möjligen har en chans. Och nu visar det sig att den egentliga striden står mellan konservativa, liberala och något som heter centern på ena sidan och socialdemokratin på den andra. Kunde de inte ha sagt det? Fantastiskt land!" Och han skrattade bullrande.

Eftersom yttrandet tycktes innebära att Sverige skulle präglas av något slags älskvärdt irrationell och vimsig charm — omöden som man inte är bortskämd med — deltog jag förtjust i munterheten utan att till att börja med riktigt begripa dess orsaker.

I termer av en nu aktuell debatt var det som förvånade min gäst tydligen "vänstervridningen" hos en viss sektor av massmedierna och "högeravridningen" hos den befolkning som har möjlighet att uttrycka sin åsikt — i mycket allmänna ordalag — vart tredje år.

Det är nu inte säkert, att överraskningar av det slag som beskärdes den främmande

betraktaren under valnatten 1970 skulle vara något specifikt för Sverige här och nu. Man kan utan svårighet peka på många samhällen och perioder, där spänningen mellan "kulturdebatt" och samhällelig verklighet varit lika stor eller större. Men det finns otvivelaktigt särdrag i den svenska dagssituationen som förtjänar att granskas.

I det följande skall jag försöka peka på några av dessa särdrag. Det är åtminstone min avsikt att försöka skilja på fakta, analys av fakta och värderingar. De senare kommer obevekligen till tals om man vill föreslå åtgärder. Men med god vilja och någorlunda exakt språkbruk bör man kunna hålla dem borta när man diskuterar och analyserar faktiska förhållanden och problem.

Vad menas med "vridning"

Det hävdas från många håll, och det har under ett antal år hävdats, att Sveriges Radio-TV präglas av något för vilket man myntat uttrycket "vänstervridning". Från annat håll påstås med lika stor styrka, att detta massmedium är "högeravridet". Normalkursen skulle väl närmast vara den som radion-televisionen skulle iaktta om organisationen lyckades förverkliga radiolagens krav på "saklighet och opartiskhet" — med den inskränkning som följer av förpliktelsen att värna om "de grundläggande demokratiska värdena".

Vilka uttryck kan en "vridning" åt det ena eller andra hållet tänkas ta sig? Låt oss för att begrunda den frågan skilja på några olika programtyper. Först den "rena

informationen": urvalet av notiser från Sverige och världen, som bedöms viktiga nog att meddelas den mycket stora mottagarkretsen. Därefter informationskommentarerna: vilka av dessa valda nyheter anses viktiga nog att belysas närmare av expertis och i vilken riktning går kommentarerna? Som en tredje grupp kunde tas upp "fördjupad information". Radio och television kan förmedla sådan i ganska skiftande former: direkta reportage, föredrag, paneldiskussioner av sakkunniga eller berörda parter. Till en särskild fjärde grupp kan hänföras även den omfattande undervisningsverksamheten. En femte stor kategori är omedelbara åsiktsyttringar, s a s försedda med ursprungsbeteckning och varudeklaration: partiledartal, diskussioner i kontroversiella frågor m m. Det förefaller riktigtast att hänföra även religiös förkunselse till denna grupp. Till slut underhållningen, alltför blandad för att kunna karakteriseras.

Det är nu inte svårt att inse, att en "vridning" i var och en av dessa grupper av program kan ta sig ganska olika uttryck.

En grov form av "vridning" vore att en oproportionerligt stor del av materialet valts så att det intresserade eller appellerade endast till en eller flera mindre grupper. En annan grov form vore att endast utvälja information, som innehåller gynnsamt gods från någon politisk eller annan riktningens synpunkt, att kommentera sådan information i en enda riktning, att ge den "fördjupade" informationen samma slag-sida, att helt enkelt undertrycka vissa

åsiktsriktningar, låta andra överrepresenteras markant.

Den subtilare form av "vridning", som väl oftast i debatten brukar påstås föreligga, består i att ge programmen — för att nu använda ytterligare ett modernt ord — en "vinkling" som går i bestämd riktning. Möjligheterna härtill är i det närmaste obegränsade, medan möjligheterna att bevisa och påtala tendensen är ytterligt kringskurna.

Normalkursen

Det bästa med den i och för sig oprecisa termen "vridning" är att den drar uppmärksamheten till ett högst reellt problem: hur skall man finna den oklanderliga normalkursen?

Vad först beträffar ämnesvalet, är det i en del fall sannolikt möjligt att falla tillbaka på grova *kvantitativa kriterier*. Nyheter, som direkt berör alla folkpensionärer, alla grundskolans elever eller alla LO- eller TCO-anslutna, är rimligtvis viktiga nyheter. Har man att välja mellan två sådana nyheter och låt oss säga tio meddelanden om begränsade olyckshändelser, bör kvantiteten ge utslag. Det torde emellertid sällan vara så enkelt. Att några tiotal svenska turister omkommit i en brand på Rhodos är en begränsad olyckshändelse, men den intresserar indirekt tiotusentals forna eller presumtiva resenärer. Dessutom har händelsen detta svårbestämbara som kallas nyhetsvärde. För denna blandning av dramatik, sorg eller glädje, ovanlighet och plötslighet skulle man kanske kunna tala om ett *intensitetskriterium*.

Olyckan på Rhodos är en mer naturlig post i nyhetslistan än en fyra timmars tågförsening, även om denna berör flera tiotusental människor.

Utanför den "rena informationens" område torde det i mycket stor utsträckning vara *branschkonventioner*, ursprungligen ärvda från pressen och med tidens lopp modifierade av tekniska möjligheter och nödvändigheter, ekonomiska ramar och publikreaktioner, som styr valet. Icke desto mindre är redan på ämnesvalets stadium möjligheterna till "vinkling" och "styrning" betydande. Branschkonventionerna är inte fasta. Publikreaktionerna är i huvudsak vanmäktiga gentemot ett monopolföretag, åtminstone gentemot sådana företrädare för detta som är likgiltiga inför verbal kritik.

Frågan om ämnesvalet ger upphov till en korrigerande anmärkning: även publiken har sina konventioner, sin bestämda förväntningsattityd. En programverksamhet som söker sig till nya ämnen och i synnerhet till kontroversiella, uppskakande eller allmänna "obehagliga", kan redan på grund härav uppfattas som "vriden" åt det ena eller andra hållet. Reportage bland låt oss säga handikappade eller arbetslösa låter sig inte gärna genomföras utan att beklagliga förhållanden illustreras; sker reportaget med intervjuteknik, kan "osilad" och kanske primitiv kritik sällan undvikas om framställningen skall behålla sin sannfärdighet.

Inom ramen för en viss ämnesfördelning öppnar sig nya möjligheter till "vridning" och "vinkling". Återigen kan grova kvan-

titativa kriterier ge åtminstone någon ledning vid uppdragandet av en "normalkurs". En partiledardebatt bör samla riksdagspartiernas ledare; ett inflammerat tvåpartsförhållande kräver normalt att båda sidor får gehör. Ofta måste ett val av synpunkt eller ståndpunkt företas, och återigen regleras valet sannolikt medvetet eller omedvetet av en uppsättning vaga och föränderliga konventioner. Skall en historisk händelse belysas, är det rimligare att man anlitar en historiedocent än en politiker. Men har konventionens krav på "expertstämpeln" sålunda tillgodosetts, är möjligheterna att välja en expert med starka och ensidiga åsikter nästan obegränsade.

En särskild fråga är hur olika ståndpunkter skall släppas fram. Är det ett nödvändigt villkor för opartiskhet och saklighet att båda parterna i en kontrovers bereds tillfälle att uttala sig i samma program? Uppges den ståndpunkten — som fallet torde vara i svensk television och radio — blir det uppenbarligen en svår avvägningsfråga att bedöma vilka framträdanden som är likvärdiga. Formell jämställdhet kan elimineras totalt genom olikhet i programtid, i kvaliteten och övertygelsen hos de olika ståndpunkternas företrädare och inte minst i suggestionskraft. Ett drastiskt reportage om situationen bland tex hemlösa i Stockholm eller en med brio genomförd agitatorisk pjäs (av typen "NJA") uppvägs inte av att en socialassistent efteråt intervjuas och därvid redogör för de åtgärder som vidtas från det allmännas sida eller av att en hårt

styrd paneldiskussion avlöser pjäsen.

Några slutsatser

Programverksamhetens omfattning och mångfald förefaller först och främst att göra det osannolikt, att en enhetlig och generell "vridning" skulle känneteckna radion och televisionen i deras helhet. Omfattar man något slags konspirationsteori, som gäller hela etablissemangen, bortfaller naturligtvis den invändningen. Underlag för någon sådan teori torde inte ha framlagts.

Det finns självfallet viktiga faktorer, som eliminerar den lugnande invändningen. Radions och televisionens värld i Sverige omfattar trots allt en liten grupp människor. Yrkeskonformism, opportunist och räddhåga, förekomsten av nyckelpositioner, passivitet hos somliga och intensiv aktivitet hos andra, styrd rekrytering — man kan peka på en rad möjligheter genom vilka beslutsamma element kan påverka den tunga organismen i önskad riktning i en omfattning som i förstone ter sig svårfattlig.

En andra slutsats är givetvis de enorma möjligheter till "vridning" i viss riktning som föreligger utan att påtaglig verklighetsförfalskning, öppet undertryckande av åsikter eller öppna ställningstaganden för bestämda idéer behöver förekomma. Detta innebär, bl a, att en diskussion av frågan om "vridning" faktiskt förekommer lätt urartar till en egendomlig skuggboxning: det är praktiskt svårt att åstadkomma en heltäckande bevakning av hela programutbudet; det är ytterligt svårt att peka på

konkreta fenomen — det ligger i "vinklingens" natur. Skickligt eller fräckt utnyttjade kan dessa förhållanden användas till en omfattande och långtgående "vridning".

Vänstervridningens innehåll

Med risk att hamna i pedanteri skulle jag vilja föreslå som provisorisk definition för (t ex vänster-) "vridning", att de möjligheter som finns utnyttjas för att underbygga en viss åsiktsriktnings påståenden om verkligheten, utan hänsyn till deras sanningshalt, stödja dess kritik av bestående förhållanden utan rimlig hänsyn till relevanta försvarsargument, ge dess lösningsförslag en framskjutande plats på bekostnad av andra lösningar, förhållande dess ledande personer och förringa motsatta riktningars företrädare.

Så mycket om "vridning" i allmänhet. Vad kännetecknar då "vänstervridning" eller "högeravridning"? Ett principiellt svar är i själva verket inte så alldeles lätt att ge. Skulle man hålla sig till valresultat, skulle åtgärder av det slag som skisserats härövan kunna betecknas som "vänstervridna" om de gynnade socialdemokratin och de olika kommunistiska fraktionerna i en omfattning som överstiger dessas cirka femtioprocentiga förankring i väljarkåren; *mutatis mutandis* skulle en "högeravridning" karakteriseras på samma sätt. Sådan matematik låter sig svårligen omsättas i förnuftigt underlag för bedömningar. Emellertid ställer sig inte detta delikata halveringsproblem. Den vänstervridning, som påstås föreligga, gagnar nämligen inte

något femtioprocentigt åsiktsblock. Vad som hävdas är att det är de yttersta fem procenten på vänsterflygeln, extremisterna, som njuter gott av "vridningen".

Är detta påstående riktigt?

Frågan känns nästan genant. Så många har gått som katten kring het gröt omkring den. Jag föreställer mig, att det numera är en så gott som allmän uppfattning bland sådana bedömare, som har den minsta förmåga att spåra och tolka tendenser, att radion och framför allt televisionen i åtminstone ett stort antal program, ger uttryck åt eller åtminstone genom "vridningar" och "vinklingar" främjar värderingar och åsikter, som ligger långt ut till vänster på åsiktsskalan. Jag har bokstaveligt talat inte träffat en enda samhällsorienterad vuxen människa — socialdemokrat, liberal, centerpartist eller moderat — som inte i någon form givit uttryck åt den bedömningen.

Men varpå grundar sig denna tolkning? Det är rimligt att kräva bevisning, och börjar man ansätta sina sagesmän, reduceras deras bedömningsunderlag ofta drastiskt. Mitt eget direkta iakttagelsematerial är otillräckligt. Visserligen tycker jag mig finna tendentiösa "vinklingar" i de mest oväntade sammanhang vid de allra flesta tillfällen då jag följer televisionsprogram, men dessa tillfällen är få och slumpmässigt valda. Sådana individuella och glesta stickprov är en klen bevisning. Har det väl en gång börjat sägas allmänt, att en "vridning" är för handen, suggereras en åskådare lätt till att se "vinklingar" även i ganska oskyldiga sammanhang. Till känslan

av osäkerhet bidrar väl också den vaga insikten om att det sannolikt sker ganska snabba attitydförskjutningar i samhället. En principiellt konservativ bedömare i medelåldern, som vill vara efter förmåga opartisk och som är van vid att ställa höga anspråk på bevisningen innan ett påstående tas för gott, grips lätt av en förlamande känsla av osäkerhet. Håller jag på att "bli efter"? Är detta, som förefaller mig främmande och frånstötande, helt enkelt uttryck för allmängiltiga förändringar i inställningen? Och om det faktiskt rör sig om "vinklingar", genomförda av små men aktiva stöttrupper långt ute på vänsterkanten, hur pass vanligt förekommande är de? Präglar de programverksamheten i stort? En sista synpunkt bidrar till förlamningen. De flesta bedömare med en smula historisk kunskap torde ha en speciellt försiktig inställning i alla frågor som berör yttrandefriheten. Är man jurist, faller gärna tryckfrihetsförordningens ord i minnet: "Envar, vilken blivit förtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller denna förordnings efterlevnad, bör därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens lagstridighet, på syftet än på framställningsättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla."

Jag föreställer mig, att den situation och den attityd som jag här försökt beskriva är mycket vanliga i samhället. De förtjänar kommenteras ytterligare på två punkter.

För det första: den osäkerhet och obehågenhet till generella omdömen som jag tror vara vanliga utsluter inte ogillande. Lika tveksam som man känner sig när det gäller att grunda allmänna uttalanden på isolerade och svårtolkade iakttagelser, lika bestämd kan man vara i sitt fördomande av enskilda uppenbara fall. Här finns ingen plats för liberalt vankelmod. Ett av de mest flagranta exemplen är NJA-pjäsen med den efterföljande, från varje elementär anständighets- och kompetenssynpunkt miserabla diskussionen; ett annat är den dramatiserade framställningen av Saltsjöbadsavtalens tillkomst.

För det andra: kravet på fullgod bevisning, osäkerheten i tilltron till egna bedömningar och den liberala synen på yttrandefriheten är element i ett högutvecklat demokratiskt samhälle vilka lätt inbjuder till missbruk. Återhållsamheten och de breda marginalerna ger självfallet spelrum åt personer och grupper som tror sig ha monopol på sanningen, som är okunniga om eller föraktar de spelregler och de intellektuella och etiska standardkrav vilka utgör en förutsättning för åsiktsriktningarnas lojala samspel inom demokratin — grupper som arbetar efter handlingsmönster enligt vilka alla medel är tillåtna. Det är bland annat därför som den nyss ställda frågan känns en smula genant. Det är förargligt att tänka sig, att liberalt sinnade bedömares skrupler kanske avhånas som löjeväckande och inbjudande till fortsatt spel av en handfull fanatiska vettvillingar. Brist på effektivitet i kampen mot sådana är otvivelaktigt en del av den

fria rättsstatens dilemma.

Några vittnesbörd

Hur blir det emellertid med svaret på huvudfrågan? Är det riktigt, att radion och televisionen i åtminstone stor utsträckning präglas av "vänstervridning"?

Eftersom de egna iakttagelserna slår slint, får man söka sig till andra uppgifter. Det finns ett par vittnesbörd, som förefaller mig särskilt användbara.

Det ena är dokumentationen i Christopher Jolins "Vänstervridningen". Jag faller inga omdömen om boken i övrigt. Men som dokumentationssamling om fenomenet "vänstervridning" i radion och televisionen är den rikhaltig, och några bärande invändningar mot dess vederhäftighet i den rent materialredovisande delen har veterligen inte framställts ens från de håll som skulle ha det största intresset av saken. Jolins tolkningar och sammanställningar kan lämnas därhän; är hans framställning av fakta riktig, innebär den en avgörande förstärkning av det spridda bevismaterial som hittills stått till buds.

Det andra vittnesbördet belyser genom vilka mekanismer situationen kunnat uppstå. Det är en artikel av TV-mannen och författaren Åke Ortmark (i Expressen 8/1 1973). Läsare av Ortmarks samhällsreportage kan möjligen betvivla hans analyser och omdöme i vissa frågor men inte gärna hans integritet och vederhäftighet när han talar om förhållanden som är honom väl bekanta. Det är så mycket mindre anledning att betvivla Ortmarks framställning som hans syfte tycks vara att

försvara Sveriges radio-TV mot befarade inskränkningar i framfarten. Ortmark framställer sig själv som en företrädare för den tysta majoriteten inom företaget, "vi moderater, folkpartister, centerpartister och gråsossar". De medel, som en mindre grupp vänsterextremister enligt Ortmarks analys använder sig av, är de företagsdemokratiska beslutsprocesserna. "Vi som tillhör den passiva majoriteten", säger han, "känner stark vantrivsel när vi upptäcker att den lilla klickan månad efter månad lyckas dominera beredningsgrupper, producentförening, fackförening och så vidare." Som orsak till majoritetens passivitet anges, att den helt enkelt inte orkar utveckla den aktivitet som behövs för att hålla de ideologiskt aktiva stängen i alla dessa beslutande organ. Majoriteten går inte till sammanträdena, och då blir minoriteten majoritet.

Förutom den trovärdighet i sig som Ortmark må kunna göra anspråk på tillkommer ett mycket starkt motiv för att sätta tilltro till hans tolkning: mönstret stämmer. Fenomenet upprepas i ungefär denna form på en rad "intellektuella" arbetsplatser. Ortmark påpekar själv, att han inte vet "hur många chefspersoner — vid eterkanaler, pressorgan, teatrar, universitet o s v" — som han hört beklaga sig över extremistgruppers dominans i de företagsdemokratiska organen. Företeelsen — både extremistminoriteternas aktivitet och majoritetens passivitet — borde idag vara alltför välbekant för att kräva kommentarer. Där "företagsdemokratiska" organ skaffat sig inflytande även över

rekryteringen till företaget och över befordran inom dess ram, mångdubblas makten lätt: motståndsvilja och motståndsförmåga hos chefer och kolleger förlamas och nya proselyter strömmar till, som så småningom kan förvandla minoriteterna till åtminstone lokala majoriteter. Ortmark pekar på ett intressant parallellfall: de inre striderna i Dagens Nyheter inför det väntade chefredaktörskiftet.

I sitt försvar för Sveriges radio hävdar Ortmark, att "programpolitiken i stort" troligen är "högerviden, d v s ett stöd åt etablissemangen". Här förefaller han att begå ett terminologiskt misstag. Om vi återvänder till den åsiktsfördelning, som kom till uttryck under valnatten 1970 med dess i stort sett femtioprocentiga fördelning av rösterna på socialistiska och icke-socialistiska väljare, är det inte korrekt att beteckna en programpolitik som ger stöd åt "etablissemangen" som "högerviden". Det svenska offentliga etablissemangen är socialdemokratiskt och blir det i stigande omfattning — det är inte endast vänsterextremister som förstår sig på att besätta viktiga poster. Från den "vanliga" befolkningens och väljarkårens synpunkt är också en programpolitik, som är "viden" i etablissemangets riktning, "vänstervriden". Att hänvisa till en sådan "högervidning" som bevis för något slags jämvikt i den totala programproduktionen är ett klenkt försvar.

Passiviteten hos det stora flertalet i sk intellektuella miljöer är ett faktum, vars orsaker sannolikt är ganska lätta att räkna upp. Hos de flesta räcker tröttheten, de

långa avstånden, bristen på intresse, den stigande ledan vid diskussion i struntfrågor mer än väl för att förklara deras attityd. När det gäller eljest aktiva, talföra och framgångsrika personer, tillkommer — förutom de nämnda motiven — ofta extraknäckande, karriärhänsyn, obehag, räddhåga, och en ännu starkare leda vid den stämning och debattnivå som ofta präglar sammanträdena. Universitetens erfarenheter av den sk FNYS-verksamheten pekar kraftigt på dessa faror.

De intellektuella

I ett företag sådant som Sveriges radio-TV kan man antagligen räkna med ytterligare motiv, som ökar möjligheterna för beslutsamma extremistgrupper att dominera rådslagen. Radions och televisionens icke-tekniska personal anser sig förmodligen tillhöra den svårbestämbara kategori av människor, som betecknas och betecknar sig som "intellektuella", d v s personer som någon gång påbörjat något slags högre utbildning eller avbrutit annat arbete för att använda en större del av sin tid åt att läsa, tala eller skriva — tämligen likgiltigt vad. De "intellektuella" i det moderna Västerlandet är en intressant, förmodligen ganska sen företeelse, som också fånglat olika samhällstänkare och givit upphov till en hel liten sociologisk litteratur. Det är ingen tvekan om att kategorien förutom av övriga mer normala dygder och laster präglas av större idémässig rörlighet och därmed också mottaglighet för moderiktningar och nya paroller än befolkningen i övrigt. Just emedan

gruppen är så lös i konturerna och emedan anspråken på att höra dit bygger på vissa nyckelattityder och uttalade idéer snarare än på någon specifik yrkesverksamhet, uppstår säkerligen ett starkt tryck på "intellektuella" att hänga med i svängarna. Att "bli efter", inte vara "inne" är något som ter sig särskilt skrämmande för denna kategori. Den "intellektuelles" alibi blir ofta att han har läst de "rätta" böckerna, diskuterar de "rätta" idéerna — att han har de "rätta" åsikterna snarare än några speciella kunskaper och färdigheter, som den växande skaran kvalificerade yrkesmän måste besitta för att klara sina uppgifter.

Till de konformerande tendenserna — och man konformerar sig med den viljestarke och ivrige, inte med den kvalitativt mest högtstående — hör säkert kamaraderiet inom en liten, "udda" yrkeskår en smula vid sidan av samhället. Till den "intellektuelles" traditionella yrkesroll hör gruppbildningen. Röda rummet är förvisso ingen litterär uppfinning.

De "intellektuella" är och har varit ett salt i europeiskt samhällsliv under de senaste 100—150 åren. Utan dem hade den stigande specialiseringens värld inte blott varit ledsammare utan kanske också råkat ut för gruppemotstånd och kommunikationssvårigheter mellan grupper som kunnat bli ödeläggande. Under gynnsamma förhållanden, d v s framför allt vid rimliga intellektuella och etiska kvalitetskrav som villkor för inträde i kretsen, har de "intellektuella" också kunnat spela en betydelsefull roll, som kritiker, vägvisare

och medlare i samhälleliga konflikter. Deras ställning är emellertid på många sätt prekär, både därför att deras position i samhället är förhållandevis svag och på grund av yrkesrollens faror och frestelser. De så ej, ej heller skörda de — de prata och skriva — och i ett hårt nyttobundet samhälle är det lätt hänt, att ett trött och vresigt etablissemanng eller en likgiltig folkopinion sopar undan dessa irriterande struphuvudsakrobater med en handrörelse. Känslan av att inte betyda något "på riktigt", att inte vara nyttiga och outhärliga, att vara lyxpapegoj i en bur som man helt sonika lägger ett skynke över när det gäller allvar ("nu gäller det att hålla käft" — den svåraste maningen av alla!) kan säkerligen bidra både till att accentuera de "intellektuellas" isolering och till att förstärka aggressioner och anspråk hos en människogrupp, till vars selektionsprinciper blygsamhet och saktmod mera sällan torde höra. "Avslöjande" och "kritik", som i stor utsträckning kommit att framstå som de "intellektuellas" uppgifter (i det borgerliga 1800-talssamhälle, där de först söndrades ut, som en spännande lyxvara man började få råd att hålla sig med), kan lätt bli ett självändamål, fullföljt av slentrian. Sådana attityder gör det på en gång lätt för dem som är ute i ett bestämt ärende att få sin målmedvetna verksamhet att smälta in i den allmänna bilden och lätt att få andra, utan avsikter,

att följa med i rörelsen.

Sverige är sannolikt av många skäl ett land där de "intellektuellas" — i den här använda meningen — ställning är speciellt svår och utsatt för skråets faror och frestelser. Med få undantag har vi en beklagligt svag publicistisk tradition. I ett folkfattigt, påfallande konformistiskt hierarkiskt och karriärinriktat samhälle, som upplevt en ovanligt kort liberal era mellan stånds- och skråtiden å ena sidan, organisationsepoken å den andra, har utrymmet för en konstruktiv insats från dessas sida alltid varit smalt. Marknaden är liten. Deras anseende, vid sidan av de erkända karriärvägarna, har med få undantag varit klen. Strindberg, den store fredlöse smädaren, står som ett slags symbol för den svenske "intellektuelle". Sveriges radio-TV har i stor omfattning rekryterats från pressen, kanske inte alltid genom positiv selection. Inrättningen betraktades tidigare med rätt eller orätt som en tillflykt för överliggare och andra utslagna akademiker. Det är inte svårt att förstå, att viljestarka, envisa och — som erfarenheterna från universiteten tyder på — för kunskaper, självkritik, självironi (och långtråkighet) märkligt otillgängliga extremister kunnat skaffa sig inflytande inom massmedieetablissemangets företagsdemokratiska organ. Det är inte blott de andras trötthet som hjälpt dem.